

Дослідження/**Володимир Міщенко**

Директор Центру наукових досліджень
Національного банку України,
доктор економічних наук, професор

Марина Ніконова

Заступник начальника відділу досліджень
фінансово-банківської системи
Центру наукових досліджень
Національного банку України,
кандидат економічних наук

Розвиток безготівкових роздрібних платежів і технологій самообслуговування клієнтів банків в Україні

Проаналізовано основні тенденції розвитку безготівкових роздрібних платежів і технологій самообслуговування клієнтів банків в Україні, узагальнено ключові проблеми та напрями подальшого розвитку безготівкових роздрібних платежів і систем самообслуговування. Визначено заходи активізації безготівкових роздрібних платежів в Україні та забезпечення належного розвитку національного платіжного простору.

Останніми роками в Україні відбувся активний процес автоматизації банківської діяльності, пов'язаний насамперед із впровадженням у банківську практику технологій дистанційного обслуговування. Нові технології і послуги дають змогу банкам оперативніше та якісніше здійснювати операції, спрощувати проведення розрахунків для населення, створювати умови для просування банківських послуг у регіони з недостатньо розвинутою інфраструктурою банківського обслуговування.

Важливу роль у цьому процесі відіграють технології самообслуговування клієнтів банків, або так звані альтернативні канали продажів. Активне впровадження зазначених технологій у практику обслуговування клієнтів банків об'єктивно сприятиме збільшенню обсягів безготівкових розрахунків, зокрема роздрібних платежів.

На сьогодні в світі спостерігається

тенденція до зменшення обсягів готівкового обігу. Так, наприклад, у 2010–2011 рр. обсяг готівки в обігу в Швеції зменшився на 7.5%, у Фінляндії – майже на 4% тощо. Причинами цього є те, що організація та регулювання готівкового грошового обігу стають дедалі складнішими та дорожчими, це призводить до зростання витрат центрального банку та банків країни. Зважаючи на це, центральні банки більшості країн світу приділяють значну увагу не лише питанням можливих шляхів зменшення витрат на організацію та обслуговування готівкового грошового обігу, а й сучасним підходам щодо забезпечення належного рівня розвитку безготівкових платежів.

Активізація безготівкових роздрібних платежів сприятиме збільшенню надходжень фінансових ресурсів до національної економіки, зокрема банківського сектору. Це дасть змогу забезпечити банки додатковою ліквід-

АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАНЬ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЙ САМООБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТІВ ТА БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗДРІБНИХ ПЛАТЕЖІВ

На сучасному етапі розвитку фінансової системи України впровадження фінансовими установами нових інформаційних технологій дає змогу не лише підвищити якість послуг, які надаються цими установами, а й суттєво розширити їх перелік. Водночас перспективи розвитку банківського сектору значною мірою визначатимуться вдосконаленням підходів щодо обслуговування клієнтів банків.

ністю, зробити доступнішими кредити для населення, а отже, поживити розвиток економіки в цілому.

РОЗВИТОК РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК В УКРАЇНІ

Нині в Україні безготівкові розрахунки і платежі здійснюються переважно за допомогою платіжних карток, які також є одним із найдинамічніших сегментів ринку роздрібних платежів. За станом на 1 квітня 2012 року банками України емітовано 59 млн. платіжних карток, з яких більше половини активно використовується для здійснення платіжних операцій.

Зазначимо, що збільшення кількості платіжних карток в Україні відбувалося на тлі активного розвитку відповідної інфраструктури. Так, упродовж 2011 року кількість банкоматів, які обслуговують держателів платіжних карток, збільшилася на 9.4% і на початок 2012 року становила майже 33 тис. од. (див. графік 1). На сьогодні в Україні на 1 млн. населення припадає 724 банкомати, що перевищує середнє значення аналогічного показника для країн ЄС.

Кількість платіжних терміналів, за допомогою яких користувачі можуть оплатити вартість товарів і послуг, упродовж 2011 року збільшилася на 14.2% і на початок 2012-го становила 123.54 тис. од. (див. графік 1). Нині в Україні на 1 млн. населення припадає 2 709 терміналів, що у декілька разів менше від середнього значення аналогічного показника для країн ЄС.

У цілому розвиток інфраструктури ринку платіжних карток в Україні (POS-термінали, імпринтери та банкомати) відповідає темпам зростання кількості банківських карток. Проте більше половини цієї інфраструктури припадає всього на п'ять регіонів (Київ і Київська обл. – 20.7%; Дніпропетровська обл. – 9.3%; Донецька обл. – 8.7%; Харківська обл. – 6.1%;

Одеська обл. – 5.9%). Водночас такий регіональний дисбаланс щодо розподілу інфраструктурних об'єктів дає підстави сподіватися на збільшення обсягів безготівкових роздрібних платежів і банківського самообслуговування в майбутньому за умов поліпшення інфраструктури в регіонах.

Загалом у 2011 році відбулося збільшення кількості та обсягів операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, відповідно на 182.8 млн. одиниць (+ 26%) та на 125.2 млрд. грн. (+ 22%) [4].

Незважаючи на те, що кількість емітованих платіжних карток в Україні на одного жителя відповідає середньому значенню цього показника в країнах ЄС, у вітчизняній практиці платіжні картки використовуються переважно з метою зняття готівки, тобто фактично вони замінюють собою каси. Так, протягом 2011 року найбільша питома вага операцій з використанням платіжних карток припадала саме на зняття готівки – 91.9% від загальної суми операцій (див. графік 2).

Кількість операцій зі зняття готівки в 2011 році збільшилася на 90.1 млн. одиниць (+16%) і становила понад 661 млн. одиниць (майже 76% від загальної кількості операцій із платіжними картками), а безготівкових платежів – на 92.6 млн. одиниць та становила понад 214 млн. одиниць (24.5% від загальної кількості операцій із платіжними картками) – див. графік 3.

Основні причини значної питомої ваги операцій зі зняття готівки полягають, з одного боку, в консерватизмі населення щодо безготівкових роздрібних платежів через звичку розраховуватися готівкою. А з другого – у відсутності стимулів для підприємств торгівлі та сфери послуг встановлювати об'єкти для здійснення таких розрахунків внаслідок необхідності здійснення значних капітальних витрат на придбання терміналів та високі тари-

фи на їх обслуговування, а також необхідність оприлюднювати інформацію про реальні обороти і сплачувати відповідні податки.

РОЗВИТОК РИНКУ ДИСТАНЦІЙНОГО БАНКІВСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

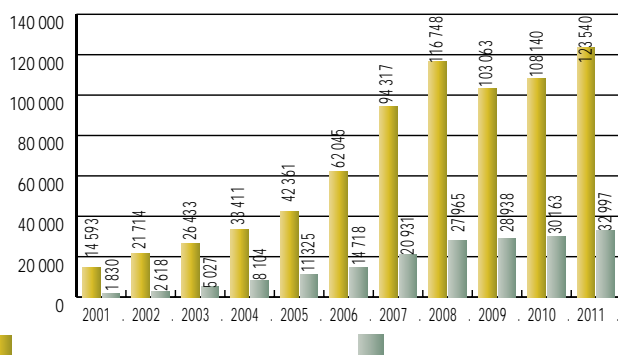
Нині всі банки України пропонують своїм клієнтам сучасні інструменти для управління рахунками. Дистанційне обслуговування рахунку клієнта може здійснюватися за допомогою систем “Клієнт – банк”, “Клієнт – Інтернет – банк” і телефонного (мобільного) банкінгу. Але незважаючи на те, що останнім часом оперативне ведення клієнтом своїх рахунків у банку та обмін технологічною інформацією, визначеною договором між банком і клієнтом, стає дедалі популярнішою, питома вага клієнтів, які використовують систему дистанційного обслуговування, ще залишається незначною. Водночас позитивна динаміка цього процесу є надзвичайно високою, в чому, безперечно, є й заслуга Національного банку України.

Так, за станом на 01.07.2012 р. понад 11 млн. клієнтів мали в своєму розпорядженні майже 15 млн. рахунків, обслуговування яких здійснювалося дистанційно (див. графіки 4, 5). Лише в першому півріччі 2012 року кількість таких клієнтів збільшилася на 4.4 млн. осіб, тобто на 63.8%.

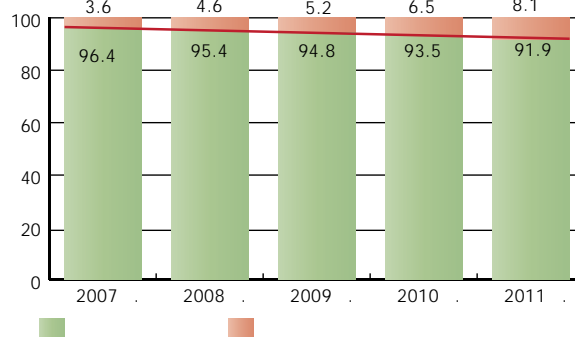
При цьому 43.9% клієнтів – суб'єктів господарювання використовували систему дистанційного обслуговування, з них дві третини (67.6%) обслуговувались у п'яти банках України. Останніми роками спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості клієнтів – суб'єктів господарювання, які використовують систему дистанційного обслуговування таких рахунків (див. графік 6).

Проте незважаючи на певні позитивні тенденції щодо застосування

Графік 1. Кількість встановлених банками України банкоматів і платіжних терміналів у 2001–2011 рр.

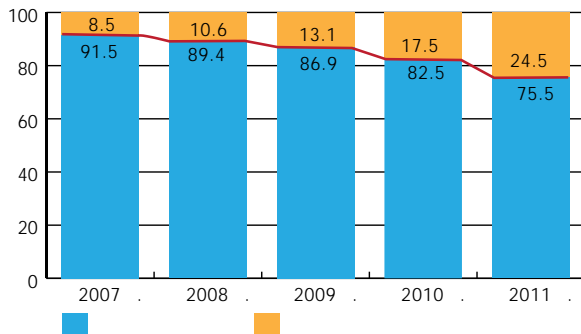

Графік 2. Частка безготівкових роздрібних платежів та готівкових операцій у загальній сумі операцій з використанням платіжних карток

Джерело: [4].

Графік 3. Частка кількості безготівкових роздрібних платежів і кількості операцій зі зняття готівки в загальному обсязі операцій з використанням платіжних карток

Джерело: [4].

системи дистанційного обслуговування в Україні, нині доводиться констатувати наявність значного нереалізованого потенціалу використання клієнтами переваг такого обслуговування.

Водночас украй важливим у сучасних умовах є те, що на ринку дистанційного банківського обслуговування відбуваються якісні зміни, які дають змогу клієнтам користуватися послугами цього сервісу в будь-якій точці світу, використовуючи будь-який канал зв'язку з банком. Дедалі частіше клієнти користуються банківськими послугами за допомогою мобільного Інтернету.

Останні світові тенденції свідчать, що мобільні банківські послуги з іміджевого продукту перетворились у вельми поширений спосіб обслуговування більшості клієнтів банків. Активне застосування таких банківських послуг спричинене, з одного боку, прагненням банків розширити у такий спосіб перелік послуг, підвищити їх якість та охопити якомога більшу частку клієнтів. З другого боку, саме безпосередній попит споживачів (з огляду на постійне зростання доступності Інтернету, мобільного банкінгу) зумовлює активний розвиток мобільних банківських послуг. Адже нині значну питому

вагу корпоративних клієнтів становлять представники середнього та малого бізнесу, які досить часто (зокрема внаслідок специфіки своєї діяльності) не мають технічної можливості повноцінно працювати в традиційній системі "Клієнт – банк". Саме такі клієнти формують попит на послуги дистанційного банківського обслуговування, зокрема за допомогою мобільних пристроїв. Крім того, дедалі більше приватних клієнтів виявляє бажання отримувати інформацію про стан рахунку, оплачувати комунальні та послуги зв'язку, поповнювати депозит або сплачувати кредит дистанційно, не відвідуючи банківську установу.

Враховуючи ці чинники, є підстави припускати, що у подальшому в Україні зростатиме кількість клієнтів, які надаватимуть перевагу безконтактним карткам та мобільним телефонам, а не традиційним платіжним карткам. При цьому активному застосуванню мобільних телефонів у ролі інструменту платежу передуватимуть так звані "тимчасові технології". Зокрема, випуск наклейок-стікерів (міні-карток з антеною, які зазвичай прикріплюються до мобільного телефону) або емісія звичайних платіжних карток із чіпом, магнітною смугою, однак додатково обладнаними антеною для здійснення

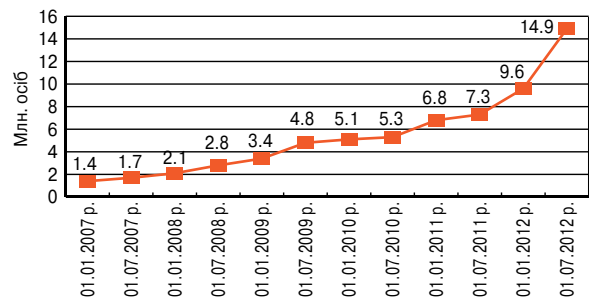
безконтактних платежів.

На сьогодні лише декілька банків України можуть запропонувати своїм клієнтам безконтактні платіжні картки (наклейки-стікери). Проте застосування їх можна в досить обмеженій кількості терміналів. Але з урахуванням того, що подальший розвиток безготівкових платежів значною мірою залежатиме від удосконалення інструментів і технологій їх проведення, впровадження безконтактних технологій та розвиток відповідної термінальної мережі в Україні на сьогодні є вкрай актуальними.

У 2011 році через програмно-технічні комплекси самообслуговування (ПТКС) здійснено розрахунків на загальну суму 46.4 млрд. грн., що в 2.1 раза перевищує показник 2010 року. Кількість таких комплексів самообслуговування протягом 2011 року збільшилася на 27.6% і становила 92.4 тис. одиниць. При цьому ринок послуг прийняття грошових коштів з метою їх подальшого переказу через програмно-технічні комплекси самообслуговування в першому півріччі 2012 року характеризувався такими тенденціями:

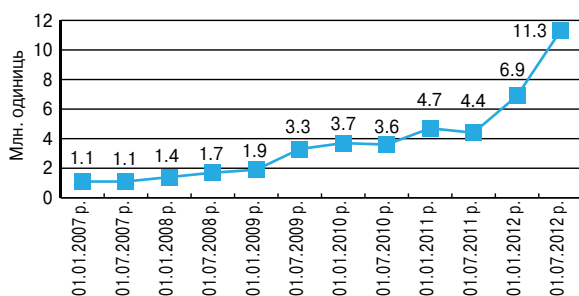
– зменшенням кількості ПТКС банків на 7% і збільшенням кількості ПТКС агентів банків і внутрішньо-

Графік 4. Кількість клієнтів банків, які використовують систему дистанційного обслуговування рахунків, у 2007–2012 рр.

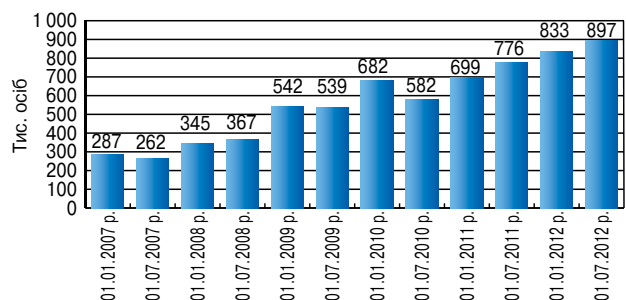
Джерело: побудовано за офіційними даними НБУ.

Графік 5. Кількість поточних і депозитних рахунків, ведення яких здійснюється за допомогою системи дистанційного обслуговування, в 2007–2012 рр.

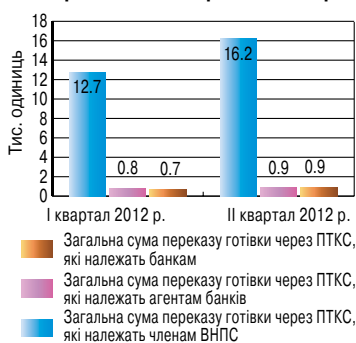
Джерело: побудовано за офіційними даними НБУ.

Графік 6. Кількість клієнтів – суб'єктів господарювання, які використовують систему дистанційного обслуговування, в 2007–2012 рр.

Джерело: побудовано за офіційними даними НБУ.

Графік 7. Кількість програмно-технічних комплексів самообслуговування (ПТКС) в Україні в I та II кварталах 2012 р.

Джерело: побудовано за офіційними даними НБУ.

державних небанківських платіжних систем (надалі – ВНПС) відповідно на 26% і 11% (див. графік 7);

– збільшенням обсягів готівки, прийнятої через ПТКС, які належать: банкам – на 27%; агентам банків – на 12%; членам ВНПС – на 23% (див. графік 8).

Загалом, враховуючи викладене вище, можна зробити висновок, що в Україні розвиток безготівкових роздрібних платежів відбувається вельми динамічно. Суттєво зростає кількість платіжних карток, швидко збільшується кількість клієнтів, які надають перевагу використанню системи дистанційного обслуговування, започатковано проекти з випуску безконтактних карток в Україні. Проте інфраструктурна мережа, характер (структура) операцій тощо об’єктивно потребують поліпшення.

На наш погляд, у подальшому є підстави очікувати на:

– розвиток платіжної інфраструктури, а саме – збільшення кількості POS-терміналів (зокрема, оснащених технологіями для здійснення безконтактних платежів) і терміналів самообслуговування;

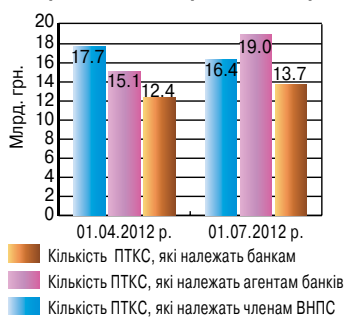
– суттєве збільшення кількості операцій, пов’язаних із дистанційними каналами обслуговування, а також кількості розрахунків у мережі Інтернет, а в перспективі – за допомогою мобільного телефону;

– відмову від емісії платіжних карток із річним строком дії на користь довгострокових, наприклад, трирічних;

– активне впровадження безконтактних технологій для проведення безготівкових платежів;

– зростання рівня конкуренції в існуючих сегментах як за рахунок цінових методів (тарифів), так і нецінових (поліпшення якості обслугову-

Графік 8. Обсяги переказу готівкових коштів через програмно-технічні комплекси самообслуговування (ПТКС) в Україні в I та II кварталах 2012 р.

Джерело: побудовано за офіційними даними НБУ.

вування, розвиток програм лояльності тощо).

РІВЕНЬ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ – РЕЗУЛЬТАТИ РЕЙТИНГУ GEAR

Як свідчить аналіз світового досвіду, в багатьох країнах значного поширення набуло використання електронних платежів державними органами. В Україні така система платежів лише розпочинає своє функціонування. Так, згідно з результатами рейтингу отримання електронних платежів (Government E-Payments Adoption Ranking, GEAR), який відображає рівень їх використання державними органами, а також рівень впливу на процес впровадження електронних платежів інфраструктури, соціально-економічного та політичного середовища, в 2011 році Україна посіла 60-е місце серед 62 країн і була віднесена до останньої (четвертої) групи країн (“необхідне поліпшення”) [3].

Дані рейтингу GEAR засновані на 37 індикаторах і об’єднані в 7 категорій:

– чотири категорії за напрямками платежів: “споживач – уряд” (C2G), “уряд – споживач” (G2C), “бізнес – уряд” (B2G), “уряд – бізнес” (G2B);

– три категорії (фактори) середовища: інфраструктура, соціально-економічний контекст (тобто рівень сприяння соціально-економічного середовища впровадженню електронних платежів) і політичний контекст (рівень сприяння політичного середовища впровадженню електронних платежів).

У категорії “уряд – споживач” (G2C) Україна посіла 58-е місце (див. графік 9), проте за підсумками 2012 року, очікується поліпшення показ-

ників цієї категорії в зв’язку зі здійсненням компенсаційних виплат за вкладом Ощадбанку колишнього СРСР за допомогою платіжних карток, а також у зв’язку із забезпеченням на основі використання карток НСМЕП виплат відшкодувань Фондом гарантування вкладів фізичних осіб клієнтам банків, які ліквідовуються, і наданням адресної соціальної допомоги населенню.

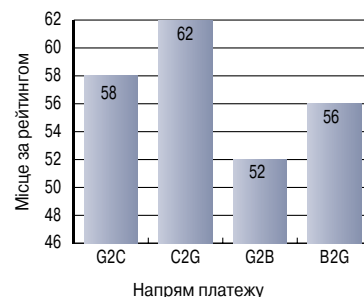
За напрямом електронних платежів “споживач – уряд” (C2G) Україна посіла лише 62-е місце. Значно кращими були рейтинги нашої держави за напрямками “уряд – бізнес” (G2B) і “бізнес – уряд” (B2G). Так, у цих категоріях Україна посіла відповідно 52-е та 56-е місця (див. графік 9).

Наголошуючи на великому суспільному значенні цього напрямку електронних платежів, які пов’язані з проблематикою формування “електронного уряду”, зазначимо, що нині в Україні є всі підстави для суттєвого поліпшення ситуації [5]. Так, Національним банком України реалізовується пілотний проект щодо поширення безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП) для оплати податків і зборів при переміщенні товарів, транспортних засобів через митний кордон України, що має сприяти поліпшенню значень показників такого напрямку платежу, як “бізнес – уряд” (B2G).

Результати рейтингу GEAR за напрямками платежів свідчать про розвиток електронних платежів в Україні переважно в односторонньому порядку: від населення та бізнесу – до держави, тоді як у зворотному – від держави до фізичних і юридичних осіб електронні платежі поки що не набули належного рівня розвитку.

Також необхідно наголосити, що аналіз факторів середовища, яке формує платіжні відносини між урядом, бізнесом і споживачами, свід-

Графік 9. Результати рейтингу GEAR для України за напрямками платежу відповідно до міжнародної класифікації систем електронного бізнесу

чить про високі потенційні можливості їх подальшого розвитку за такими критеріями, як “рівень фінансової грамотності” (велика частка населення, яка користується послугами банків та інших фінансових установ) і загальний “соціально-економічний контекст” (37-е місце).

При цьому поліпшення потребує така категорія, як рівень розвитку інфраструктури (51-е місце). Низький рейтинг України в цій категорії зумовлений відносно низькими показниками користування мережею Інтернет у 2011 році, недостатнім рівнем розвитку термінальної мережі тощо. Крім того, суттєвого поліпшення потребує й категорія “політичний контекст” (53-е місце).

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз дає підстави визначити, що належний розвиток безготівкових роздрібних платежів в Україні, зокрема активізація використання платіжних карток, стримується низкою чинників. Серед них насамперед необхідно назвати високу вартість обладнання, значно нижчу вартість готівкових розрахунків порівняно з безготівковими, недостатній розвиток платіжної інфраструктури, відсутність конкуренції на платіжному ринку тощо.

Крім цього, фактором, який стримує активізацію безготівкових платежів, є високі і, як правило, виражені в іноземній валюті тарифи на платіжні операції, зокрема внутрішньодержавні, що здійснюються в гривнях (а це 99% від загальної кількості операцій). Обмежують обсяг безготівкових розрахунків і вимоги міжнародних платіжних систем (зокрема, VISA та MasterCard) щодо розміщення депозитів, якими гарантується здійснення внутрішньоукраїнських трансакцій, у іноземній валюті на рахунках в іноземних банках. Такі вельми жорсткі вимоги з боку VISA та MasterCard зумовлені монополістичним становищем цих платіжних систем у національному платіжному просторі. На нашу думку, значну частину цих проблем буде вирішено завдяки імплементації положень Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків” № 5284-VI, прийнятого 18.09.2012 р.

Варто наголосити, що всупереч міжнародному досвіду в Україні ще недостатньо розвинута практика за-

стосування заходів державного та корпоративного стимулювання розвитку безготівкових роздрібних платежів. Такими заходами можуть бути:

- надання громадянам, які використовують платіжні картки для розрахунків, права на отримання податкових пільг;

- стимулювання розвитку мережі прийняття безготівкових платежів шляхом накладення штрафів на підприємства торгівлі та послуг, які не приймають до оплати картки;

- запровадження податкових пільг, які стимулюють підприємства торгівлі та послуг до застосування платіжних карток при здійсненні корпоративних розрахунків;

- використання карток для оплати корпоративних представницьких витрат;

- застосування системи стимулів (бонуси, відсотки, зниження вартості покупок) при використанні платіжних карток тощо.

Завдяки цілеспрямованій роботі Національного банку України нині стратегія переходу на безготівкові роздрібні платежі є одним із пріоритетів розвитку національного платіжного простору. Як свідчить досвід європейських країн, реалізація саме такої стратегії дає змогу вирішити важливі завдання щодо підвищення ефективності функціонування всієї фінансової системи та забезпечення фінансової незалежності держави.

Із цією метою Національним банком України розроблено низку заходів, які сприятимуть активізації безготівкових роздрібних платежів в Україні, здійсненню належного нагляду (оверсайта) за діяльністю платіжних систем, а також посиленню ролі НСМЕП у національному платіжному просторі та забезпеченню фінансової незалежності держави.

Так, із метою активізації безготівкових роздрібних платежів, зокрема розвитку банківського самообслуговування, в червні 2012 року Правлінням Національного банку України була схвалена “Стратегічна програма розвитку безготівкових роздрібних платежів в Україні на 2012–2014 роки”, яка спрямована на створення сприятливих умов для широкого використання спеціальних платіжних засобів суб’єктами розрахунків під час здійснення безготівкових роздрібних платежів і розрахунків на території України та визначає [2]:

- основні напрями розвитку національної платіжної системи;

- основні напрями впровадження

та використання технологій безготівкових роздрібних платежів;

- основні засади створення маршрутизатора та розрахунково-клірингового центру як ключових елементів національного платіжного простору тощо.

Головною метою Стратегічної програми є забезпечення високих темпів розвитку безготівкових роздрібних платежів із використанням спеціальних платіжних засобів шляхом:

- модернізації та реорганізації НСМЕП;

- створення привабливих умов для ефективної роботи учасників і користувачів платіжних систем із використанням сучасних банківських інструментів і технологій з метою зростання довіри населення до банківської системи;

- реалізації на базі технологій Національного банку України державних і корпоративних проектів з метою гармонізації відносин органів влади та громадян [2].

Визначальною подією щодо активізації та подальшого розвитку безготівкових роздрібних платежів на основі посилення ролі НСМЕП стало прийняття за ініціативою Національного банку України Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків”, який набув чинності з 12.10.2012 року (надалі – Закон). Як свідчить аналіз фактичних даних за перше півріччя 2012 року, ознайомлення вже з проектом цього Закону та очікування його прийняття сприяли суттєвому поліпшенню показників діяльності банків щодо безготівкових роздрібних платежів і самообслуговування клієнтів банків.

Відповідно до цього Закону Національний банк України одержав повноваження щодо ведення Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем і операторів послуг платіжної інфраструктури. У свою чергу, платіжні організації платіжних систем, їх учасники та оператори послуг платіжної інфраструктури матимуть право здійснювати діяльність в Україні виключно після їх реєстрації шляхом внесення відомостей про них до зазначеного Реєстру [1].

Важливе значення для ефективного розвитку безготівкових роздрібних платежів має вартість платіжних послуг, яка поки що є високою. Одним із факторів, який суттєво підвищує вартість таких послуг, є те, що для гаранту-

вання здійснення розрахунків за внутрішньодержавними платіжними операціями в гривнях українські банки змушені утримувати на рахунках в іноземних банках значні суми валютних депозитів, які перевищують 160 млн. доларів США. В 2008–2009 рр. в умовах фінансової кризи банки згідно з акцептними вимогами платіжних організацій міжнародних платіжних систем були змушені збільшити валютні забезпечувальні депозити для гарантування розрахунків за внутрішньодержавними операціями в середньому на 100%, а в деяких випадках — у 2.5–3 рази [6].

У цьому контексті, безумовно, важливими нормами Закону є, по-перше, регламентація діяльності учасників (членів) платіжної системи та надання їм права формувати гарантійні депозити і використовувати гарантії, акредитиви та інші документарні форми забезпечення зобов'язань під час здійснення переказів із застосуванням електронних платіжних засобів. По-друге, вимога щодо формування учасниками платіжних систем гарантійних депозитів для виконання переказів у межах України в гривнях з їх розміщенням на рахунках у Національному банку України або в банках України відповідно до вимог нормативно-правових актів Національного банку України.

Важливе значення має також і те, що зазначений Закон регламентує порядок випуску та використання електронних грошей, закріплює право Державної податкової адміністрації України здійснювати контроль за дотриманням порядку здійснення готівкових розрахунків за товари (послуги). Крім того, Закон надає Національному банку України право встановлювати граничні суми розрахунків готівкою для фізичних, юридичних осіб і підприємств, а також визначає поняття “електронні гроші” та коло осіб, які забезпечують діяльність з електронними грошима.

Надання Національному банку повноважень встановлювати максимальні ліміти готівкових платежів під час розрахунків за товари та послуги сприятиме зниженню частки готівкового обігу та готівкових розрахунків. Оплата будь-якого товару, вартість якого перевищуватиме встановлений ліміт, повинна буде здійснюватися виключно за допомогою платіжної картки, а в перспективі — за допомогою мобільного телефону. Закріплення такої норми на законодавчому рівні, відповідно до світової практики, зумовлене необхід-

ністю знизити частку тіньової економіки, рівень корупції та збільшити рівень прозорості всіх фінансових операцій населення, включаючи й сплату податків. Такі ліміти на оплату товарів і послуг готівкою встановлено в Бельгії, Греції, Іспанії та Італії.

Таким чином прийняття Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків” сприятиме посиленню ролі НСМЕП у національному платіжному просторі, забезпеченню фінансової незалежності держави, врегулюванню діяльності платіжних систем і систем розрахунків з боку Національного банку відповідно до світової практики.

Водночас із метою активізації безготівкових роздрібних платежів в Україні та забезпечення належного розвитку національного платіжного простору актуальними є такі пріоритетні заходи:

— удосконалення нормативної бази у сфері безготівкових розрахунків шляхом імплементації норм Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків”;

— запровадження новітніх технологій, зокрема мобільних, безконтактних платежів, які завдяки своїй зручності й оперативності становитимуть конкуренцію іншим формам безготівкових і готівкових розрахунків і платежів;

— підвищення якості послуг, насамперед шляхом надання якісних інструментів самообслуговування клієнтів — систем Інтернет — банк, сучасних терміналів самообслуговування в деяких банках із самого початку не було відповідних ІТ-платформ для розвитку бізнесу на належному рівні);

— забезпечення системного підходу до подальшого вдосконалення безготівкових роздрібних платежів і зміцнення позицій НСМЕП у національному платіжному просторі.

Зважаючи на викладене вище, маємо підстави констатувати, що причини значної частки готівкових платежів перебувають не лише в площині нерозвинутості безготівкової платіжної інфраструктури та занадто високих комісійних зборів при здійсненні таких операцій, а й у неготовності населення активно здійснювати безготівкові платежі. Ці чинники мають спонукати до проведення просвіт-

ницьких кампаній, оприлюднення переваг прогресивних форм розрахунків і прийняття завдяки цьому громадянами мотивованих рішень щодо переходу на безготівкові форми роздрібних платежів.

Враховуючи досвід інших країн і проблеми, що перешкоджають забезпеченню належного рівня розвитку безготівкових роздрібних платежів у нашій державі, необхідно розробляти та впроваджувати програми мотивації (стимулювання) для всіх учасників платіжного ринку. І перший важливий крок у цьому напрямі вже зроблено. Нормами Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків” закладено підґрунтя для створення сприятливих умов щодо активного переходу населення на безготівкові роздрібні платежі та розвитку національного платіжного простору. □

Література

1. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків” від 18.09.2012 р. № 5284-VI. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5284-17>.

2. Постанова Правління Національного банку України від 14.06.2012 р. № 245 “Про затвердження Стратегічної програми розвитку безготівкових роздрібних платежів в Україні на 2012–2014 роки”.

3. Рейтинг впровадження електронних платежів у 2011 р. // *The Economist Intelligence Unit*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=payments2011.

4. Діяльність платіжних систем на ринку України в 2011 році // *Вісник Національного банку України*. — 2012. — № 3. — С. 12–17.

5. Міщенко В.І. Електронний бізнес на ринку фінансових послуг: / *Практ. посіб.* / В.І.Міщенко, А.В.Шаповалов, Г.В.Юрчук. — К.: Знання, 2003. — 278 с.

6. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо вдосконалення механізмів функціонування платіжних систем та спеціальних платіжних засобів в Україні)”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=37826&pf35401=165720.